
ПОДКОПАЄВ Є.С.,
ад'юнкт, кафедра юридичної
психології, Національна академія
внутрішніх справ, м.Київ

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНО-ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ОВС УКРАЇНИ

Здійснено психологічний аналіз слідчої та управлінської діяльності в органах внутрішніх справ України. Визначено роль та повноваження керівника слідчого підрозділу, з урахуванням вимог КПК. На основі проведеного аналізу запропоновано структуру професійно-важливих якостей керівника слідчого підрозділу ОВС України.

Ключові слова: слідчий підрозділ; керівник; управління; слідча діяльність, управлінська діяльність, професійні обов'язки, професійно-важливі якості та вміння; структура професійно-важливих якостей та вмінь.

Проведен психологический анализ следственной и управленческой деятельности в органах внутренних дел Украины. Определена роль и полномочия руководителя следственного подразделения, с учетом требований КПК. На основе проведенного анализа предложена структура профессионально-важных качеств руководителя следственного подразделения ОВД Украины.

Ключевые слова: следственное подразделение, руководитель, управление, следственная деятельность, управленческая деятельность, профессиональные обязанности, профессионально-важные качества, структура профессионально-важных качеств.

In the article the analysis of the investigation and management activity in the bodies of internal affairs of Ukraine was conducted. The article defines the role and powers of the head of the investigative unit, subject to the requirements of the criminal procedure code. On the basis of the analysis carried out the structure of the important features of a professional head of the investigative unit of the bodies of internal affairs of Ukraine was proposed.

Key words: investigative unit; manager; management; investigative activity; management activities; professional duties; vocational-important features; structure of vocational-important features.

У наш час нагально постає питання реформування системи органів внутрішніх справ України, підвищення ефективності її функціонування шляхом узгодження суспільних потреб та рівня професіоналізму особового складу. Реалії сьогодення висувають нові вимоги до знань, умінь, індивідуальних якостей персоналу органів внутрішніх справ та їх керівного складу.

Важливе місце в системі органів внутрішніх справ займають органи досудового слідства – Головні слідчі управління, слідчі управління, слідчі відділи та відділення органів і підрозділів внутрішніх справ. Згідно з п. 2.2. наказу МВС України від 24.09.2010 року № 456 «Про затвердження Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України» органи досудового слідства відносяться до «головних служб, які виконують основні обов'язки з розкриття і розслідування злочинів та відповідають за кінцевий результат роботи» [1].

П.В. Коляда зазначає, що «слідчий апарат традиційно і заслужено вважається найінтелектуальнішою частиною правоохоронних органів, їх «золотим фондом». Специфічні завдання, поставлені перед слідчими, вимагають від них наявності особливих професійних навичок і знань, почуття особистої відповідальності, об'єктивності, дисциплінованості, працьовитості, високого рівня правової культури» [2, с. 85].

Таким чином, основними завданнями працівників органів досудового слідства ОВС є розкриття і розслідування злочинів та їх попередження.

З метою вдосконалення діяльності органів досудового слідства МВС, належного виконання ними законодавства про кримінальне судочинство та подальшого зміцнення правопорядку в державі наказом МВС України від 15.06.2011 року № 336 з 1 липня 2011 року до 30 червня 2012 року проводиться експеримент щодо апробації вертикальної системи підпорядкування слідчих підрозділів органів внутрішніх справ.

У ході експерименту передбачено

змінити існуючий порядок підпорядкування працівників слідчих підрозділів, розширити права керівників органів досудового слідства у вирішенні питань кадрового та матеріально-технічного забезпечення тощо [3].

Зважаючи на зазначене, постає питання про розширення повноважень керівника слідчого підрозділу, і в той же час збільшення навантаження на нього, що в свою чергу висуває ще більше вимог до його особистості.

Згідно з діючим Кримінально-процесуальним кодексом України «Начальник слідчого відділу – це начальник слідчого управління, відділу, відділення органів внутрішніх справ, безпеки та його заступники, а також податкової міліції, які діють у межах своєї компетенції» [4, с. 23].

В проєкті Кримінального процесуального кодексу України поняття «начальник слідчого відділу» змінено на «керівник органу досудового розслідування» і визначається як «начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу внутрішніх справ...» [5].

Відповідно до Термінологічного словника з управління персоналом органів внутрішніх справ України, керівник – це особа, яка наділена повноваженнями приймати управлінські рішення та здійснювати організацію їх виконання [6, с. 35]. Саме керівник є провідною фігурою процесу керівництва. Керівництво, в свою чергу, – це процес взаємодії керівника з іншими людьми, в результаті якого забезпечується їхня активна та скоординована участь у досягненні мети управління [7, с. 9].

Таким чином, особистість керівника відіграє провідну роль в процесі управління. Управління – це процес діяльності керівника, що спрямований на максимальне досягнення державних, колективних та індивідуальних цілей з оптимальними соціально-економічними, технічними та особистісними витратами [7, с. 9].

Сучасна наука приділяє питанню управління в органах внутрішніх справ, його оптимізації та підвищен-

ня рівня його ефективності велику увагу. Ці питання досліджували такі вітчизняні вчені як В.Г. Андросюк, М.І. Ануфрієв, О.М. Бандурка, В.І. Барко, В.О. Безбородий, В.Н. Бесчастний, Ю.Б. Ірхін, Л.І. Казміренко, Р.А. Калюжний, А.В. Кобера, Я.Ю. Кондратьєв, В.А. Лефтеров, Г.А. Литвинова, Н.П. Матюхіна, Д.Й. Никифорчук, В.П. Петков, П.П. Підюков, В.О. Соболев та інші.

Ми ж, зважаючи на процес реформування, збільшення навантаження та специфічність поставлених перед органами досудового розслідування завдань, вбачаємо за доцільне приділити увагу питанню управління саме в органах досудового розслідування ОВС та детально розглянути особистість керівника зазначених органів, як суб'єкта управління.

Згідно зі ст. 114¹ Кримінально-процесуального кодексу України, «начальник слідчого відділу здійснює контроль за своєчасністю дій слідчих по розкриттю злочинів і запобіганню їм, вживає заходів до найбільш повного, всебічного і об'єктивного провадження попереднього слідства в кримінальних справах. Начальник слідчого відділу має право перевіряти кримінальні справи, давати вказівки слідчому про провадження попереднього слідства, про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину та обсяг обвинувачення, про направлення справи, про провадження окремих слідчих дій, передавати справу від одного слідчого іншому, доручати розслідування справи декільком слідчим, а також брати участь у провадженні попереднього слідства та особисто провадити попереднє слідство, користуючись при цьому повноваженнями слідчого» [4, с. 72-73].

Згідно з проектом Кримінально-процесуального кодексу України керівнику органу досудового розслідування надано такі ж повноваження, але вони більш деталізовані. Крім того, якщо у діючому КПК України начальник слідчого відділу мав право на здійснення певних дій, то за проектом Кримінального процесуального

кодексу це визначається як його повноваження. Наприклад, погодження проведення слідчих дій та надання вказівок підлеглим [5]. Це підтверджує зазначену вище думку щодо збільшення навантаження на керівника органу досудового розслідування, що, в свою чергу, викликає зростання вимог до особистості даної категорії керівників.

Проаналізувавши повноваження керівника органу досудового розслідування згідно з діючим КПК України, проектом Кримінального процесуального кодексу України, наказом МВС України від 15.06.2011 року № 336 та деякими іншими відомчими нормативно-правовими актами [1, 3-5, 8, 9], пропонуємо умовно їх згрупувати у чотири групи, не лишаючи поза увагою, що всі вони перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності.

Перша група – повноваження пов'язані з кадровим забезпеченням та виховною роботою: внесення пропозицій начальникові органу внутрішніх справ щодо прийому кандидатів на службу, призначення на посади, звільнення з посад та ОВС підпорядкованих працівників, контроль за дотриманням підлеглими працівниками службової дисципліни, особисте проведення зі слідчими занять в системі службової підготовки, внесення пропозицій про застосування до підлеглих працівників дисциплінарних стягнень, клопотання про заохочення слідчих, вирішення питань щодо їх соціального забезпечення і побутового влаштування.

Друга група – повноваження пов'язані з організацією праці підлеглих працівників: визначення, розподіл, персоналізація та затвердження функціональних обов'язків особового складу, забезпечення планування роботи слідчого підрозділу, подання звітів за результатами роботи підрозділу, забезпечення своєчасних виїздів слідчих на місця подій, заслуховування слідчих та членів слідчо-оперативних груп з питань розслідування кримінальних справ, ведення постійного обліку виставлених статистичних карток на закінчені кримінальні справи.

Третя група – процесуальні повноваження: розгляд заяв і повідомлень про злочини, здійснення контролю щодо недопущення порушення термінів розслідування кримінальних справ, контроль за обґрунтованістю порушення кримінальних справ та обґрунтованістю прийнятих рішень про зупинення слідства в кримінальних справах, погодження проведення слідчих та розшукових дій.

Четверта група – повноваження пов'язані з координацією праці підрозділу досудового розслідування ОВС з іншими структурними підрозділами: за погодженням з начальником органу внутрішніх справ залучення до роботи із забезпечення розслідування обставин у кримінальних справах необхідні сили інших служб, а також технічні та інші засоби, припинення фактів втручання в процесуальну діяльність слідчих не уповноважених на те законодавством осіб, забезпечення впровадження в практику роботи слідчих рекомендацій щодо наукової організації праці, представлення слідчого підрозділу в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, інших установах і організаціях.

Як ми бачимо, керівник органу досудового розслідування ОВС поєднує в собі виконання безпосередньо управлінських (організаційних, представницьких, контролюючих, координуючих тощо) функцій та функцій вузькопрофесійних, визначених специфікою слідчої діяльності та вимогами кримінально-процесуального законодавства. Перед нами постає образ особистості, яка керує підрозділом не дистанційно, а такої, що безпосередньо залучена у процес виконання завдань, тісно співпрацює і спілкується з кожним із підлеглих.

Тому розглядаючи особистість керівника органу досудового розслідування ОВС слід аналізувати її як з точки зору суб'єкта управління щодо підпорядкованого особового складу так і як суб'єкта, що здійснює досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого [4].

Розглянемо особливості управлін-

ської діяльності в органах внутрішніх справ. Безсумнівно, основне навантаження у процесі управління покладається на керівника.

Основним змістом професійної діяльності керівника органу або підрозділу внутрішніх справ є управління й керівництво підпорядкованим колективом [7, с. 9].

Зміст діяльності керівника заснований на його взаємодії з підлеглими, отже первинними компонентами структури управлінської діяльності є суб'єкт і об'єкт управління, де суб'єкт управління здійснює систематичний вплив на соціальний об'єкт, який складає предметну область управлінської діяльності.

Вплив, який здійснює керівник в процесі управління, тобто управлінська діяльність, виконує ряд функцій, які забезпечують ефективність діяльності підрозділу. Згідно із засновником класичної світової школи управління Анрі Файолем, виокремлюють наступні функції управління: планування, організації, мотивації, контролю та координації.

Зміст, структура й функції управлінської діяльності обумовлюють найбільш важливі вимоги професії до особистості керівника в органах внутрішніх справ України – оптимальний набір професійно важливих моральних, ділових і індивідуально-психологічних якостей та відсутність протипоказань для здійснення керівної діяльності.

Професія управління органів внутрішніх справ висуває підвищені вимоги до індивідуальних якостей людини. Сучасний керівник має бути лідером колективу, референтною особистістю для своїх підлеглих, високоосвіченою, інтелектуальною та творчою людиною [13, с. 6].

В.І. Барко зазначає, що з урахуванням розробленої ним концепції психологічної готовності особистості до управлінської діяльності в системі професійно важливих якостей керівника органу внутрішніх справ доцільно передусім включити рівень розвитку й структуру загальних зді-

бностей (інтелекту, креативності та активності), особливості мотиваційної спрямованості особистості, а також деякі характерологічні особливості [14, с. 110-114].

Тепер розглянемо керівника органу досудового розслідування як суб'єкта, що здійснює розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого.

Серед юридичних спеціальностей професія слідчого потребує не тільки відповідних задатків, покликання та освіти, але й достатнього життєвого досвіду, цілого ряду професійних навичок та вмінь. Цей вид професійної діяльності пов'язаний із проведенням процесу дізнання та розслідування злочинів. Діяльність слідчого реалізується в намаганні розкрити злочин і полягає у зборі початкової інформації з метою вирішення професійних завдань [10, с. 20].

Зважаючи на суть кримінально-процесуальної діяльності, яка визначає специфіку праці слідчих виділяють основні особливості діяльності:

- здійснення слідчими особливих складних і відповідальних обов'язків з виконання кримінального законодавства. Немає більш відповідального завдання, ніж вирішувати долі людей. Слідчий вирішує питання про притягнення до кримінальної відповідальності, безпосередньо зачіпає права та інтереси громадян. Ці дії повинні бути засновані на суворому дотриманні закону;
- повна самостійність слідчого при проведенні ним попереднього слідства. Самостійність означає персональну відповідальність за доручену справу;
- особливий порядок контролю за роботою слідчого. Самостійність слідчого не означає, що він працює безконтрольно. Навпаки, виконання відповідальних завдань передбачає систематичний контроль за дотриманням закону з боку суду та прокуратури [11, с. 124].

Діяльність по розслідуванню злочинів (слідча діяльність) – цілеспрямова-

ний процес, метою якого є відтворення справжньої картини події злочину за її прямими та непрямими доказами. Її психологічна структура може розглядатись як сукупність основних (пізнавальної, конструктивної, комунікативної, організаційної) та допоміжних (профілактичної та засвідчувальної) різновидів діяльності [12, с. 225].

Пізнавальна діяльність – пошук, сприймання, аналіз та узагальнення інформації, за допомогою якої встановлюється істинне знання щодо конкретної кримінальної справи.

Щодо конструктивної діяльності, то вона складається з відібрання та композиції зібраного доказового матеріалу (відновлення події злочину за матеріальними та ідеальними слідами) і планування розслідування (планування змісту майбутньої діяльності, тобто визначення предмета та заходів розслідування; планування організації перевірки версій; планування системи та послідовності власних дій; планування системи та послідовності дій інших учасників процесу розслідування).

Важливим компонентом структури слідчої діяльності є комунікативна діяльність – процес встановлення та підтримання психологічного контакту з різними категоріями учасників процесу розслідування, а також здійснення на них психологічного впливу з метою одержання необхідної інформації про подію злочину.

Організаційна діяльність – реалізація системи слідчих дій для одержання доказової інформації; координація зусиль працівників правоохоронних органів, які беруть участь у процесі розслідування злочину; формування технічної та психологічної готовності до виїзду оперативно-слідчої групи при проведенні окремих слідчих дій.

Серед допоміжних різновидів слідчої діяльності виділяють профілактичну та засвідчувальну. Профілактична діяльність полягає у виявленні причин та умов, що сприяють злочинності та здійсненні психологічного впливу на різні категорії учасників розслідування з метою корекції їх небажаної пози-

ції чи поведінки. А засвідчувальна – це надання всій одержаній інформації спеціальних, передбачених законом форм.

Така структура професійної діяльності висуває певні вимоги до професійно важливих якостей слідчого. Серед основних слід зазначити: високий рівень правової свідомості, високий рівень інтелектуального розвитку, гнучкість розумових процесів, спроможність до аналізу й узагальнення інформації, творче мислення, розвинута довільна увага, уміння встановлювати і підтримувати психологічний контакт, комунікативна компетентність (уміння слухати, емпатія, доброзичливість, вільне володіння вербальними і невербальними засобами спілкування).

Таким чином, проаналізувавши особливості управлінської та слідчої діяльності в органах внутрішніх справ України, узагальнивши погляди науковців щодо професійно важливих якостей необхідних слідчому та керівнику в органах внутрішніх справ та беручи до уваги групи повноважень керівника органу досудового розслідування окреслимо структуру професійно важливих якостей керівника органу досудового розслідування ОВС України відповідно до його повноважень (Рис. 1). Де, професійно важливі якості розуміємо як індивідуальні якості суб'єкта діяльності, що впливають на ефективність діяльності та успішність опанування нею [15, с. 66]. В свою чергу, професійно важливі якості керівника органу досудового розслідування ОВС України розуміємо як найстійкіші характеристики особистості, що впливають на ефективність діяльності керівника та мають вирішальний вплив на управлінську діяльність.

Отже, з усього зазначеного вище можна дійти висновку, що органи досудового розслідування займають важливе місце в системі органів внутрішніх справ, вони є однією з головних служб, які виконують основні обов'язки з розкриття і розслідування злочинів та відповідають за кінцевий результат роботи. А специфічні завдання, поставлені перед слідчими, вимагають

від них наявності особливих професійних навичок і знань, почуття особистої відповідальності, об'єктивності, дисциплінованості, працьовитості, високого рівня правової культури.

Організація роботи органів досудового слідства покладається на їх керівників, які поєднують в собі суб'єкта управління щодо підпорядкованого особового складу та суб'єкта, що здійснює досудове розслідування. Специфічність поставлених перед органами досудового розслідування завдань, процес реформування та збільшення навантаження на керівника підрозділу досудового розслідування визначають науковий інтерес до особистості керівника органу досудового розслідування та оптимального для нього набору професійно важливих якостей.

Беручи до уваги вищезазначені групи повноважень керівника органу досудового розслідування ОВС, на основі аналізу особливостей управлінської та слідчої діяльності в ОВС України та узагальнення поглядів науковців щодо професійно важливих якостей необхідних слідчому та керівнику в органах внутрішніх справ було окреслено структуру професійно важливих якостей керівника органу досудового розслідування ОВС України, яка містить найстійкіші характеристики особистості, що впливають на ефективність діяльності керівника та мають вирішальний вплив на управлінську діяльність.

Дана структура професійно важливих якостей керівника органу досудового розслідування ОВС України яскраво вказує на збільшення та розширення діапазону вимог до особистості даної категорії керівників. Підтверджує необхідність добору керівників органів досудового розслідування ОВС з оптимальним набором професійно важливих моральних, ділових і індивідуально-психологічних якостей та розвитку їх до найвищого рівня ділового потенціалу – професіоналізму, що можливо, на нашу думку, при використанні в процесі їх підготовки акмеологічного підходу.

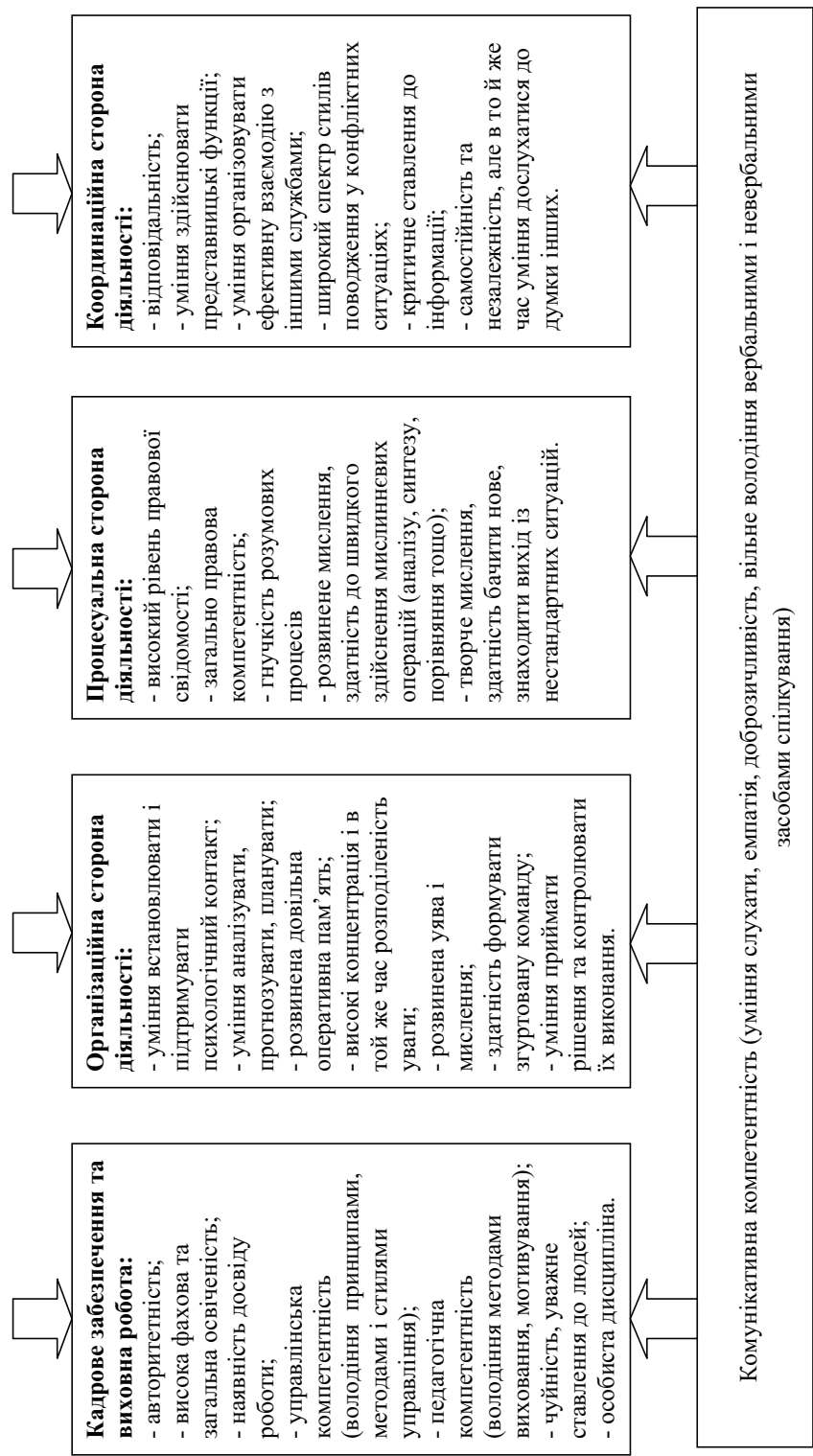

Рис. 1. Структура професійно важливих якостей керівника органу досудового розслідування ОВС України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Наказ МВС України від 24.09.2010 року № 456 «Про затвердження Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-polozhennja-pro-osnovi-organizaciyi-rozkr-doc44838.html>.
2. Коляда П.В. Проблеми досудового слідства у кримінальному процесі. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 208 с.
3. Наказ МВС України від 15.06.2011 року № 336 «Про проведення експерименту щодо апробації вертикальної системи підпорядкування слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umdrpl.info/index.php?id=1314809946>.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 15 верес. 2010 р.: (офіц. текст). – К.: Паливода А.В., 2010. – 240 с. – (Кодекси України).
5. Проект Кримінального процесуального кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=42312.
6. Термінологічний словник з управління персоналом органів внутрішніх справ України / Укладач Матюхіна Н.П.; за заг. ред. проф. Бандурки О.М. – Харків: Ун-т внутр. справ, 2000. – 120 с.
7. Ірхін Ю.Б. Професіограма керівника органу (підрозділу) внутрішніх справ: Практичний посібник. – К.: Київський національний університет внутрішніх справ, ДП «Друкарня МВС», 2007. – 35 с.
8. Наказ МВС України від 31.03.2008 року № 160 «Про організацію діяльності органів досудового слідства Міністерства внутрішніх справ України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expertprava.ucoz.ru/Zakon/nakaz/1.rar>.
9. Наказ МВС України від 7 вересня 2005 р. № 777 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами ОВС на стадіях документування злочинних дій, реалізації оперативних матеріалів, розслідування кримінальної справи та її розгляді в суді» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/nakaz-mvs-ukrayini-vid-7-veresnja-2005-roku-E284-777-srrsdoc-srh2006328686.html>.
10. Барко В.І., Ірхін Ю.Б., Нещерет Т.В., Шаповалов О.В. Професіографічний опис основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України: Практичний посібник. – К.: Київський нац. ун-т внутрішніх справ, ДП «Друкарня МВС», 2007. – 100 с.
11. Крючек С.В. Питання професійної підготовки та виховання курсантів – майбутніх слідчих органів внутрішніх справ // Актуальні проблеми підготовки спеціалістів для слідчих підрозділів ОВС: Зб. наук. статей – Херсон: Олді-плюс, 2002. – с. 124-127.
12. Юридична психологія : підручник / Д. О. Александров [та ін.] ; заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєв. – К. : КНТ, 2007. – 359 с.
13. Кондратьєв Я.Ю., Барко В.І. Проблеми особистісного розвитку керівників органів внутрішніх справ. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. – 20 с.
14. Барко В.І. Теоретико-психологічні засади управління персоналом органів внутрішніх справ: дис. . д-ра психол. наук : 19.00.06 / Вадим Іванович Барко. – К., 2004. – 435 с.
15. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека: Учебное пособие, 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательская корпорация «Логос», 1996. – 320 с.